

Vägplan Märstastråket

En gång- och cykelväg vid Rosersberg

Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2

Norrsunda socken
Sigtuna kommun
Uppland

Jan Äblström

Vägplan Märstastråket

En gång- och cykelväg vid Rosersberg

Arkeologisk utredning, etapp 1 och 2

Norrsunda socken
Sigtuna kommun
Uppland

Jan Ählström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2015

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-435-1

Tryck: Just Nu, Västerås 2015.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	9
Målsättning och metod	9
Topografi och fornlämningsmiljö	10
Undersökningsresultat.....	11
Referenser.....	15
Tekniska och administrativa uppgifter	16
BILAGOR	17
Bilaga 1. Schakttabell.....	17
Bilaga 2. Anläggningstabell.....	17

Figur 1. Utredningsrådets läge markerat med en blå och en grön (motsvarar den tidigare utredda delen av vägsträckan) linje. Utdrag ur digitala terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Med anledning av Trafikverkets planer på att anlägga en gång- och cykelväg mellan Rosersberg i norr och Upplands-Väsby i söder har Stiftelsen Kulturmiljövård fått i uppdrag att utföra en särskild arkeologisk utredning etapp 1 och 2.

Utredningsarbetet omfattade en översiktlig kart- och arkivstudie varvid lämningarna enligt det digitala fornminnesregistret (FMIS) listades och äldre kartor över berörda byar samt den häradsökonomiska kartan och 1950-talets ekonomiska karta studerades avseende bebyggelseförekomst och markanvändning.

Den planerade sträckan inventerades varvid lägen som fordrade utredningsgrävning definierades. På de platser där utredningsgrävning fordrades öppnades sökschakt.

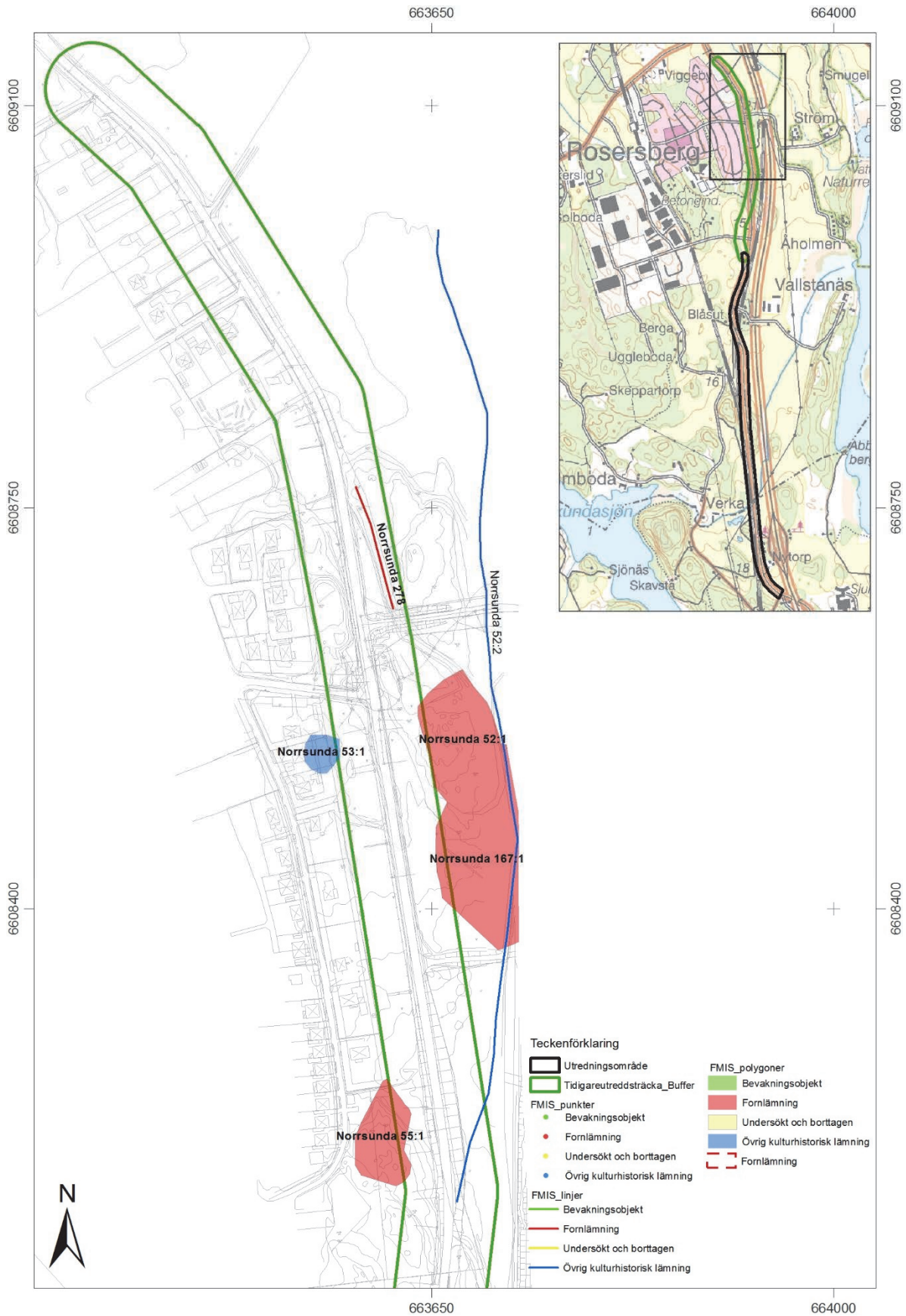
Några synliga lämningar observerades inte vid inventeringen. Det grävdes schakt inom tre lokaler (lokal 1–3). Lokal 1 anslöt till platsen för en tidigare undersökt järnåldersboplats (Norrunda 202:1), lokal 2 omfattade marken väster om en runsten (Norrunda 68:1) och lokal 3 omfattade marken sydväst om rastplatsen stora Väsby och fastigheten Nytorp.

Inom lokal 1 påträffades en boplats (objekt 1) som är en fortsättning på den tidigare undersökta boplatsen (Norrunda 202:1). Inom lokal 2 och 3 förekom inte någon fornlämning.

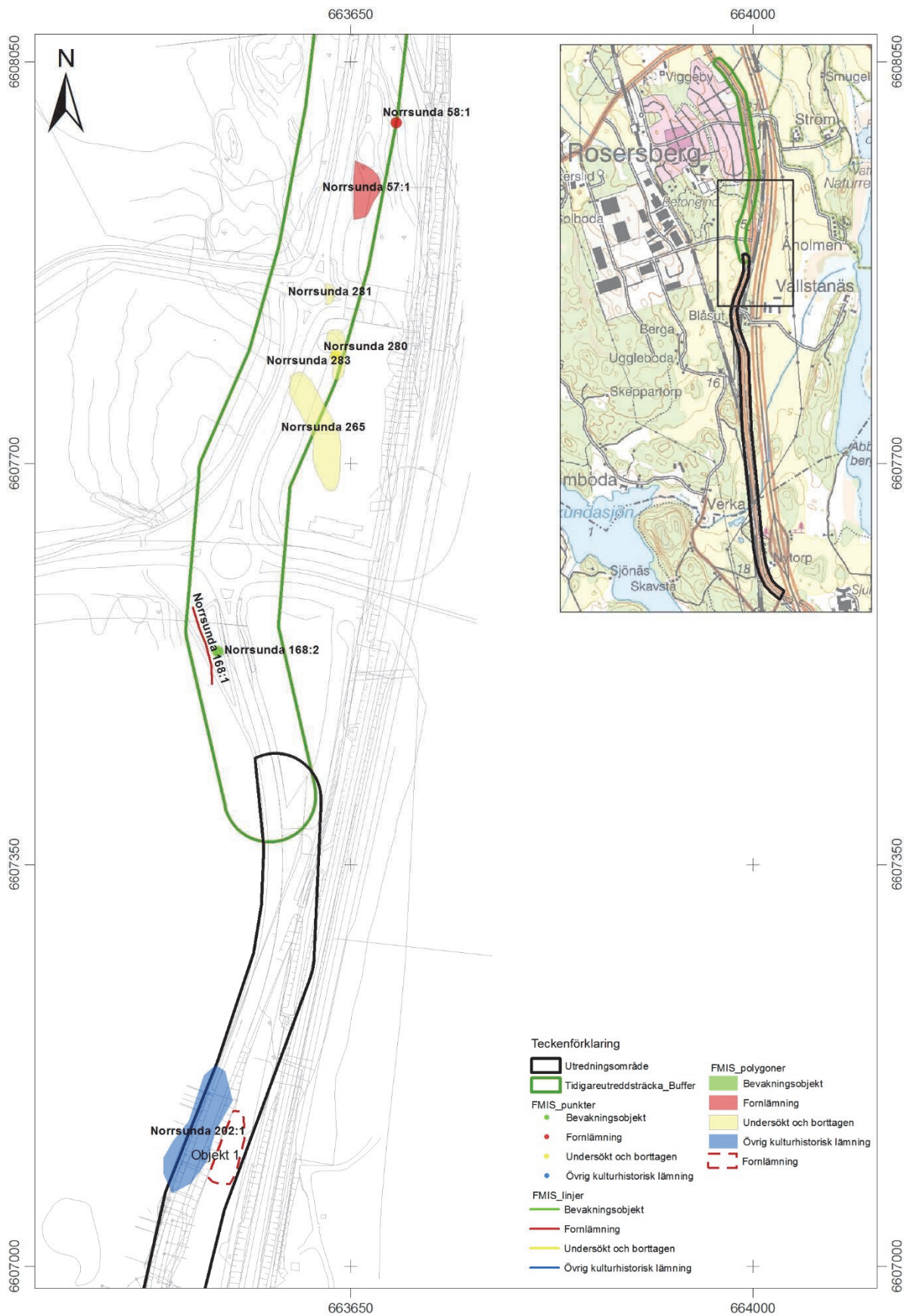
I tabell 1 och på figur 2–4 sammanfattas utredningsresultatet. Kartutsnittet (figur 2–4) visar de delar av sträckan där lämningar förekommer. Lämningarna är koncentrerade till vägsträckans norra tredjedel vid Rosersberg. Den södra delen är fri från lämningar.

Tabell 1. Samtliga registrerade och nypåträffade lämningar inom utredningsområdet

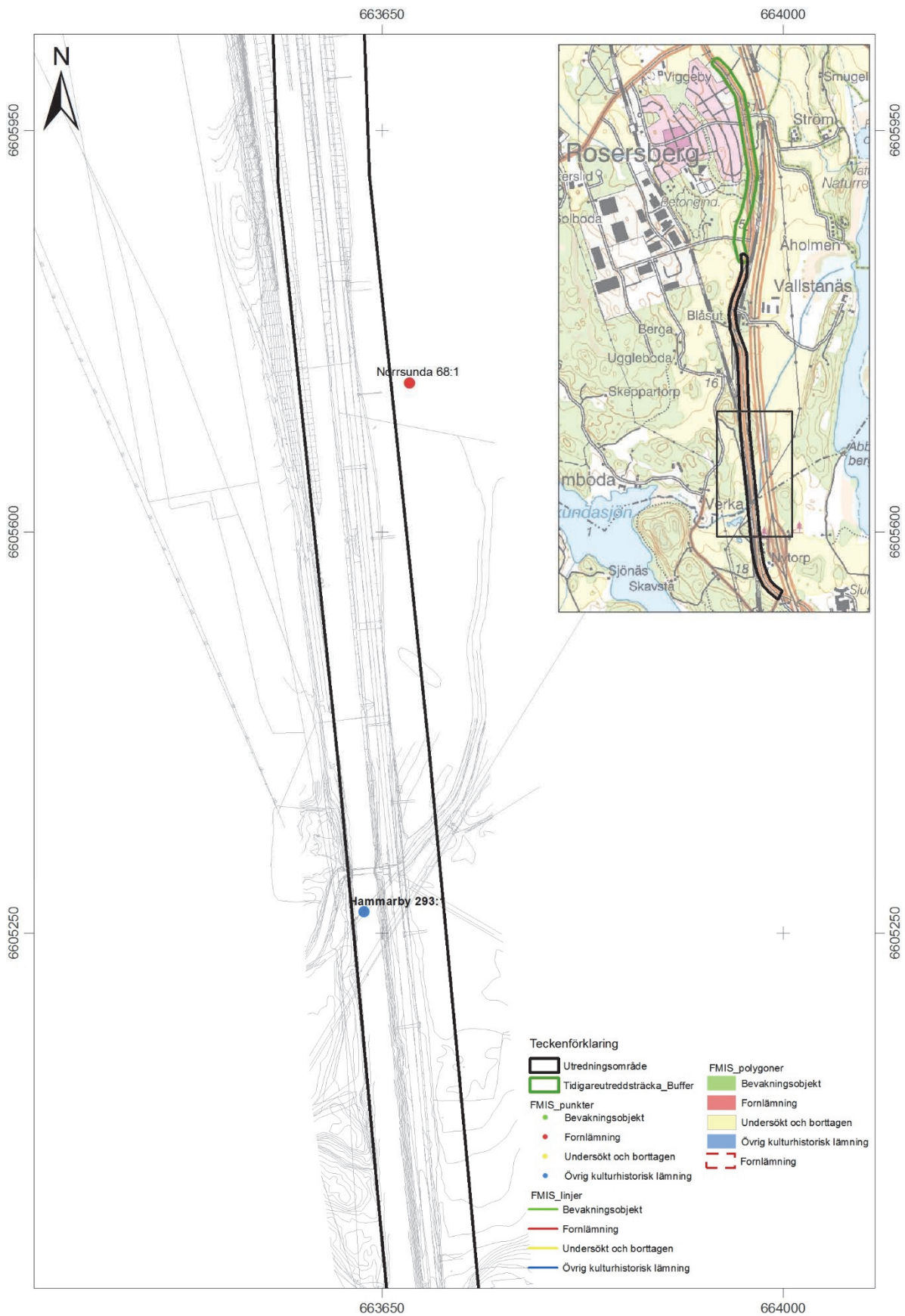
Fornlämning nr/Objekt nr	Typ	Status
Norrunda 52:1	Grav- och boplatsområde	Fornlämning, delundersökt
Norrunda 53:1	Gravfält	Undersökt och borttaget
Norrunda 52:2	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning
Norrunda 55:1	Gravfält	Fornlämning
Norrunda 57:1	Gravfält	Fornlämning, delundersökt
Norrunda 58:1	Runristning	Fornlämning
Norrunda 68:1	Runsten	Fornlämning
Norrunda 167:1	By- och gårdstomt	Fornlämning, delundersökt
Norrunda 168:1	Hägnad	Fornlämning (ej återfunnen 2013)
Norrunda 168:2	Boplats	Bevakningsobjekt
Norrunda 202:1	Boplats	Undersökt och borttagen
Norrunda 265	Boplats	Undersökt och borttagen
Norrunda 278	Färdväg	Fornlämning
Norrunda 280	Husgrund	Undersökt och borttagen
Norrunda 281	Smideslämning	Undersökt och borttagen
Norrunda 283	Gravfält	Undersökt och borttaget
Hammarby 293:1	Bro	Övrig kulturhistorisk lämning
Objekt 1	Boplats	Fornlämning

Figur 2. Utredningsområdets norra ände vid Rosersberg. Samtliga lämningar markerade med punkter, polygoner och linjer fördelade utifrån antikvarisk status. Skala 1:5 000.

Figur 3. Utredningsområdet söder om Rosersberg. Samtliga lämningar markerade med punkter, polygoner och linjer fördelade utifrån antikvarisk status. Skala 1:5 000.

Figur 4. Utredningsområdets södra del. Samtliga lämningar markerade med punkter, polygoner och linjer fördelade utifrån antikvarisk status. Skala 1:5 000.

Inledning

Trafikverket utarbetar en vägplan för en gång- och cykelväg mellan Upplands-Väsby och Rosersberg, ”Märstastråket”. Som en följd fick Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) i uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län att utföra en arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Länsstyrelsebeslut fattades den 16 september 2014 med stöd av 2 kap 11 § KML. Inför utredningsgrävningen kom utredningsområdet att justeras på så sätt att de båda ändarna kortades med sammanlagt 300 meter (Meddelande från lst daterat 2015-03-27). Trafikverket beställde och bekostade det arkeologiska uppdraget.

KM utarbetade en undersökningsplan som låg till grund för länsstyrelsebeslutet.

Planområdet omfattar en 5,5 kilometer lång och 60 meter bred sträcka utmed väg 859. Parallellt med vägen (oftast väster om vägen) löper spårområdet för Östkustbanan och Arlandabanan vilket inskränker utredningsområdet till öster om väg 859.

Den norra tredjedelen av sträckan, förbi Rosersbergs samhälle, har tidigare berörts i samband med olika arkeologiska utredningar (se KM rapport 2008:85, 2009:25 och 2013:57), och omfattades nu bara av kart- och arkivstudien. Sträckan inventerades inte och det grävdes inte några schakt.

Målsättning och metod

Utredningen syftade till att klargöra om det finns fornlämningar som inte är kända inom planområdet.

Utredningsarbetet har omfattat:

- En genomgång av FMIS varvid samtliga lämningar inom planområdet listats och inhämtande av berörda byars äldsta skriftliga belägg från Ortnamnsregistret (SOFI).
- En studie av den häradsekonomska kartan för att klargöra förekomst av äldre bebyggelse och markanvändningen inom planområdet. Kartan är inte publicerad då den inte tillför väsentlig information.
- Studier av kartor från sent 1600- och 1700-tal av byarna Viggby, Vallstanäs, Lindesunda och Svinnegarn/Hammarby för att klargöra den tiden bebyggelseförekomst och markanvändning inom utredningsområdet. Kartorna är inte publicerade då de inte tillför väsentlig information.
- Fältinventering.
- Öppnande av sökschakt inom tre lokaler (Lokal 1–3) vilka efter etapp 1, kart- och arkivstudien samt inventeringen, bedömdes kunna hysa fornlämningar. Schakten grävdes en skopbredd breda (cirka 1,6 meter) och ner till en orörd eller kulturpåverkad nivå. Schakt och påträffade lämningar dokumenterades genom inmätning med GPS och beskrivning.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet berör omväxlande flack åker och högre liggande skogspartier. Ett längre avsnitt av utredningsområdet ansluter till Rosersbergs samhälle. Nivåerna över havet varierar mellan 5 och 20 meter. De lägsta nivåerna omfattar åkermarken i höjd med Vallstanäs i sträckans centrala del. Mot utredningsområdets båda ändar, framförallt den södra, är marken mer höglänt.

Utredningsområdet infaller inom de före detta ägorna till de medeltida byarna Viggeby (omnämns i år 1370), Säby (omnämns år 1349), Lindesunda (omnämns år 1392) och Hammarby (omnämns i år 1363). Säby och Lindesunda kom att uppgå i Vallstanäs säteri (Vallstanäs omnämns i skrift 1300). De gamla bytomterna berörs inte av planområdet. I södra änden av Lindesundas ägofigur enligt 1710 års karta finns ett särhågnat område, utan markerad bebyggelse, benämnt ödetomt. På 1814 års karta över Vallstanäs (i vilken Lindesunda uppgått) är platsen inordnad i övrig åker. Idag löper befintlig väg 859 och järnvägen på platsen.

De studerade kartorna visar på en ungefärlig likartad fördelning mellan brukad (åker och äng) och obrukad mark. I den södra änden av sträckan inom Svingarn/Hammarbys ägor var marken beskogad under 1700-tal för att vid tiden för upprättandet av häradsekonomen brukas som åker. Inom Lindesundas (Vallstanäs) ägor har mark som under 1700-tal utgjorde små skogsområden blivit uppbrutna av åkermark vid tiden för häradsekonomens upprättande. Därtill är andelen åker större enligt häradsekonomen i förhållande till 1700-talets avmätningar av byarna.

I områdets norra del i den högre marken som ansluter till de gamla bylägena för Lindesunda, Säby och Viggeby förekommer fornlämningar i form av boplatser och gravfält. Ett flertal undersökningar av gravfält, boplatser och bytomter visar på dateringar till järnålder, företrädesvis yngre järnålder, men det förekommer även nedslag i yngre bronsålder och medeltid. Bland de mest omfattande hör undersökningen av Säby och Valsta bytomter (Norrunda 167 och 165). Lämningarna omfattade bebyggelse, odling, hantverk och rituella aktiviteter med dateringar som spänner från äldre järnålder till medeltid (Andersson & Hällans Stenholm 2007). Bland gravfälten kan t.ex. Norrunda 34, 57, 111 och 283 nämnas. Gravfälten omfattade brand- och skelettgravar med datering främst till vikingatid men det förekom även gravar från yngre bronsålder och 1100-tal (Hed Jacobsson & Lindbom 2012). I utredningsområdets södra ände är fornlämningarna färre vilket kan förklaras av att området har haft karaktär av beskogad utmark från 1700-tal och bakåt i tid.

Undersökningsresultat

Lokal 1 består av en höglänt platåliknande gräsyta på vägens östra sida. Väster om lokalen undersöktes en boplats i samband med vägbygget. Boplatsens tyngdpunkt låg i romersk järnålder (Andersson & Hällans Stenholm 2007). Här förväntades boplatslämningar.

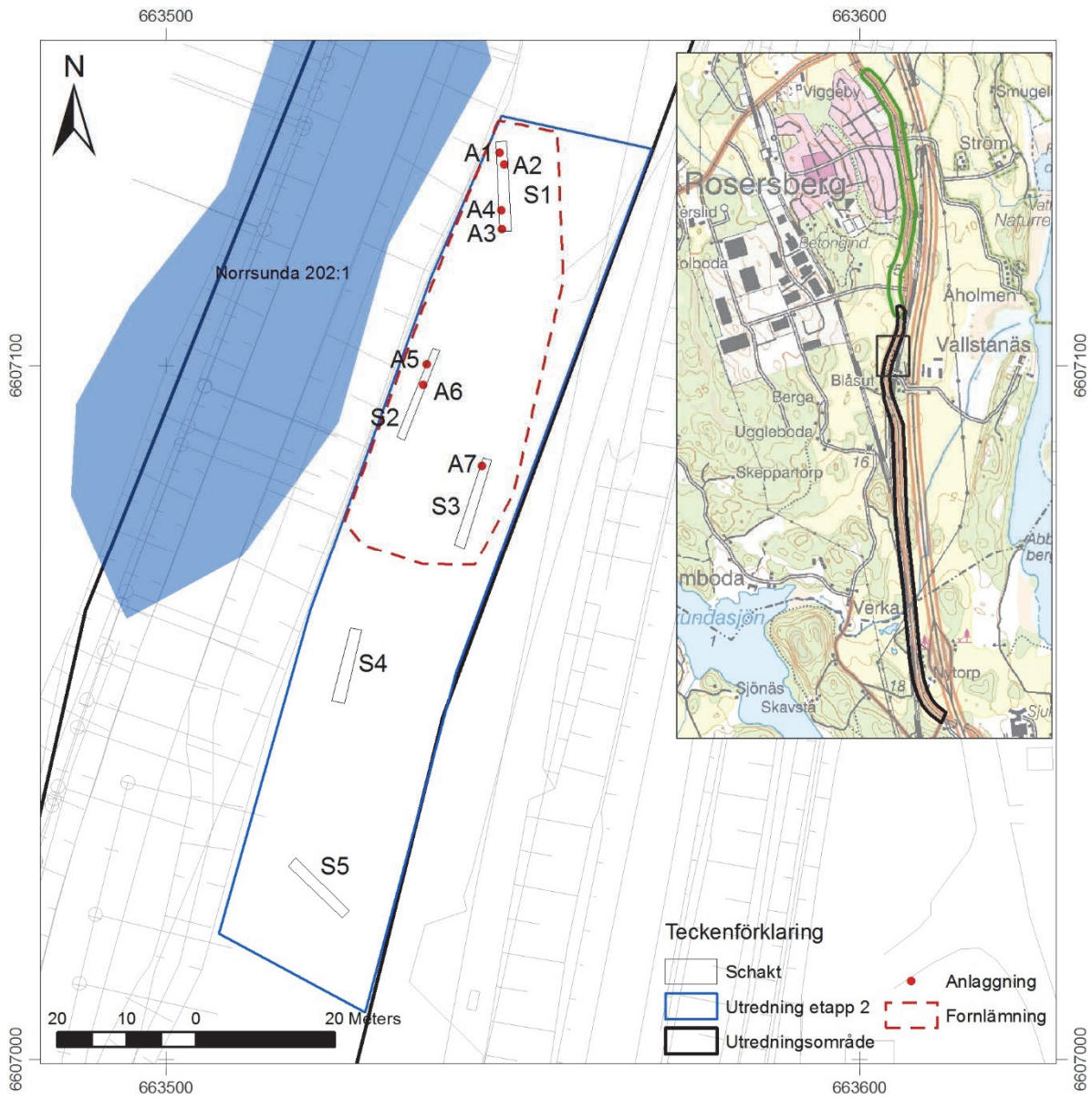
Det öppnades fem schakt om sammanlagt cirka 100 kvadratmeter (se figur 5 och bilaga 1–2). Marken närmast vägen, slänten, visade sig vara störd till följd av vägbygget. I tre schakt påträffades sammanlagt sju anläggningar (A1–7). Bland anläggningarna förekommer härdar och några stolphål varav ett oklart. Härden är ytliga. Anläggningarna utgör en fortsättning av den tidigare undersökta boplatsen Norrsunda 202:1 och bedöms som fornlämning, objekt 1.

Lokal 2 omfattade sydsluttningen av en höjd. De högre liggande delarna av höjden inom utredningsområdet var gräsbevuxna medan marken där schakten grävdes var plöjd åker. Öster om lokalen står runstenen Norrsunda 68:1. Det är oklart om läget är det ursprungliga och texten är oklar. Platsen omfattar östra delen av den ödetomt som finns på 1710 års karta över Lindsunda. Primärt grävdes schakten för att se om runstenen indikerar läget för äldre vägar, t.ex. en överodlad hålväg eller lämningar efter andra markörer, t.ex. stolpar.

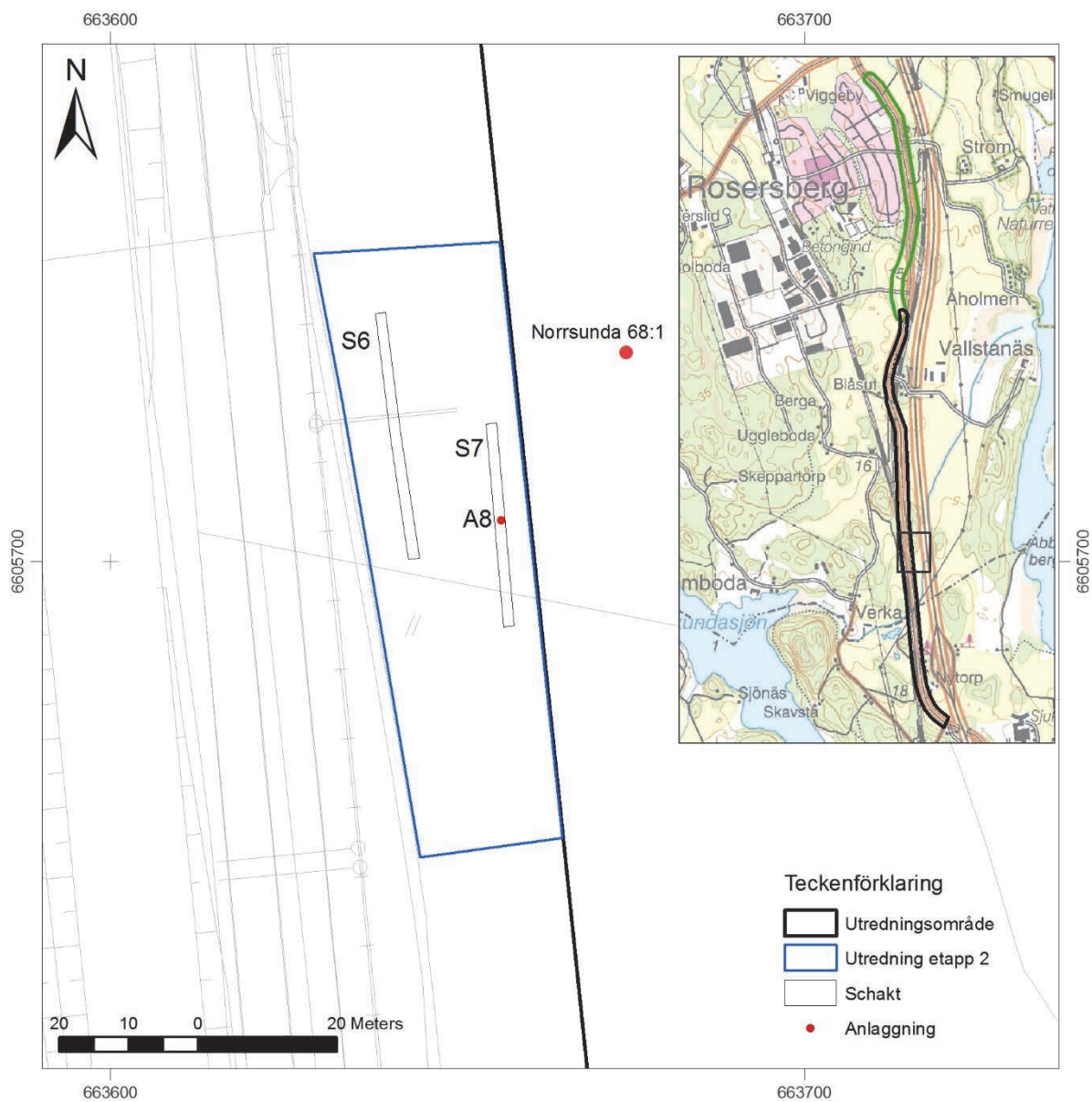
Det öppnades två längre schakt motsvarande cirka 100 kvadratmeter (se figur 6 och bilaga 1–2). I schakt 7 påträffades en grund sotfläck med rödbränd kant. I övrigt var schakten utan indikation. Lämningen bedöms som ensamliggande och är inte fornlämning.

Lokal 3 omfattade lätt västsluttande gräsmark i norr och lätt sydvästsluttande åker i söder. Marken öster om lokalens södra del består av en mot söder utskjutande höjd/udde och är topografiskt sett ett lämpligt boplatsläge. I området förekom jordledning. Primärt förväntades boplatslämningar från järnålder.

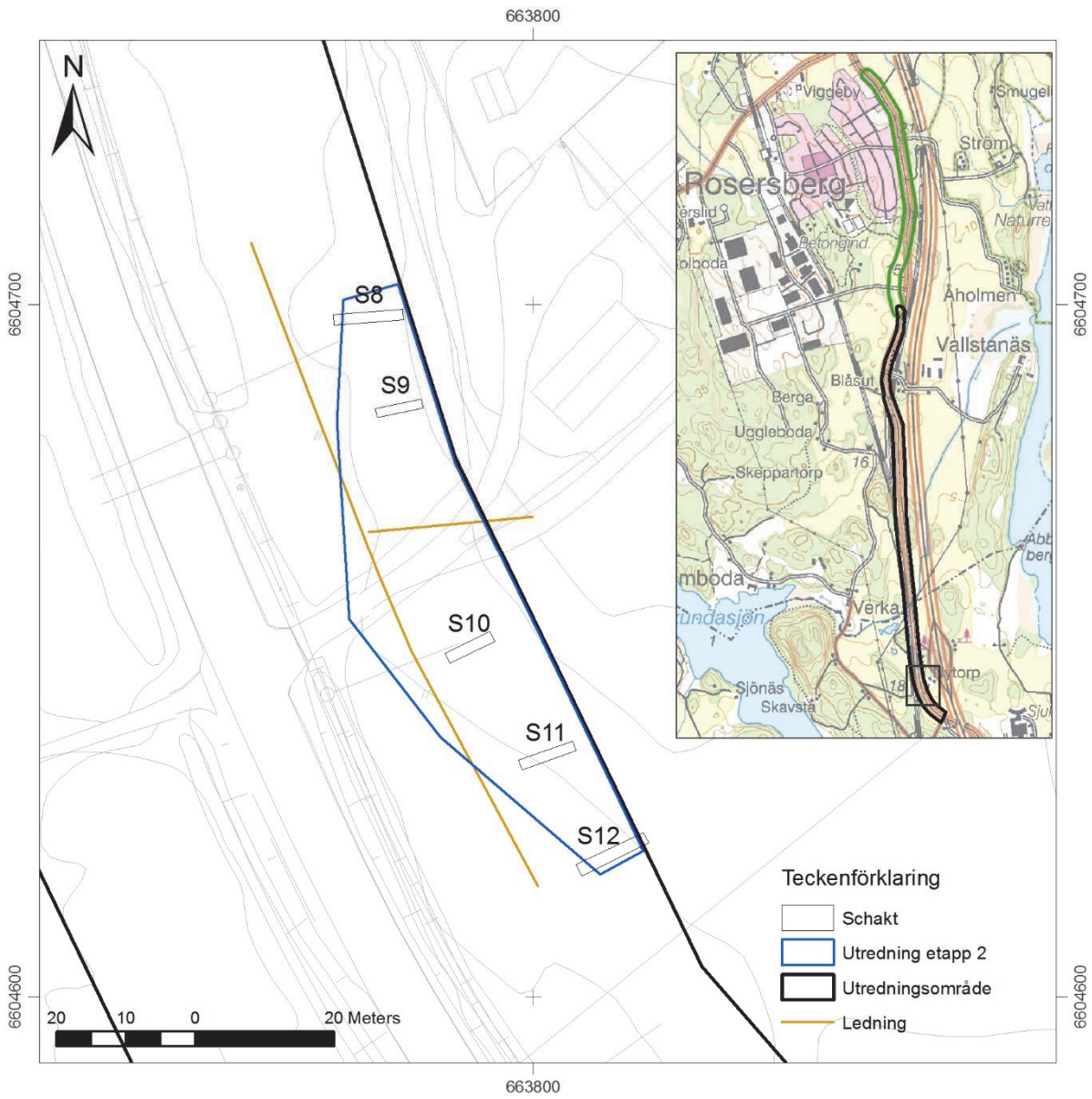
Det öppnades fem schakt om totalt cirka 65 kvadratmeter (se figur 7 och bilaga 2). Det påträffades inte någon fornlämning.

Figur 5. Schaktplan lokal 1. En tidigare undersökt boplats är markerad med en blå polygon och dess nummer i FMIS är angivet. Den nypåträffade fortsättningen åt öster (objekt 1) är markerad med en streckad röd linje. Skala 1:1 000.

Figur 6. Schaktplan lokal 2. Den intilliggande runstenen är markerad med en röd punkt och med numret enligt FMIS angivet. Skala 1:1 000.

Figur 7. Schaktplan lokal 3. Skala 1:1 000.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

- Avmätning av Hammarby 1760 LMV akt A38-5:11
- Avmätning av Lindesunda 1710 LMV akt A68-11:11
- Avmätning av Svingarn/Hammarby 1685 LMV akt A14-166:1681
- Avmätning av Vallstanäs 1710 LMV akt A68-24:1
- Avmätning av Vallstanäs 1814 LMV akt A68-24:2
- Avmätning av Viggby 1636 LMV akt A68-25:a10:188-189
- Häradekonomiska kartan Sigtuna LMV akt J112-84:23
- Häradekonomiska kartan Granhammar LMV akt J112-75:3
- Häradekonomiska kartan Vallentuna 1901–06 LMV akt J112-75:4
- Uppgifter ur fornminnesregistret (FMIS) 2014-12-02, www.fmis.raa.se
- Uppgifter från Ortnamnsregistret (SOFI) 2014-12-02, www2.sofi.se

Litteratur

- Andersson, C & Hällans Stenholm, A-M. 2007. *Nabor i Norrsunda – bytomterna Valsta och Säby vid Fysingen. Arlandabanan. Uppland, Norrsunda socken, Vallstanäs, RAAÄ 165 och RAAÄ 167. Dnr 3136-92*. Riksantikvarieämbetet, UV-Mitt Rapport 2006:25. Stockholm.
- Hed Jacobsson, A. & Lindbom, C. 2012. *Tre gravfält i Valsta, med gravar från yngsta bronsålder/äldsta järnålder, vikingatid och tidig medeltid, Arkeologisk undersökning, Raä 34, 57 11 och 283, Vallstanäs, Norrsunda socken, Sigtuna kommun, Stockholms län, Uppland*. Rapporter från Arkeologikonsult 2012:2371/2388. Upplands Väsby.
- Vinberg, A. 2014. *Rosersberg cirkulationsplats. Nya boplatser och gravar i Valsta och Lindsunda. Särskild arkeologisk utredning. Rosersberg 11:15 och 10:262. Norrsunda socken. Sigtuna kommun. Stockholms län. Uppland*. Stiftelsen Kulturmiljövård. Rapport 2013:57. Västerås.
- Ählström, J. 2008. *Rosersberg, Tre planområden vid Norrsundavägen/Skansvägen, Särskild utredning, Vallstanäs 2:17 m.fl., Norrsunda socken, Uppland*. Kulturmiljövård Mälardalen. Rapport 2008:85. Västerås.
- Ählström, J. 2009. *Trå förhistoriska boplatser och en landsväg. Särskild utredning. Rosersberg 9:1 m.fl. Norrsunda socken, Uppland*. Kulturmiljövård Mälardalen. Rapport 2009:25. Västerås

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	14098.
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	4311-20682-2014, 2014-09-16.
<i>Undersökningsperiod:</i>	2014-12-05, 2015-04-14.
<i>Exploateringsyta:</i>	5,5 kilometer och 60 meters bredd.
<i>Personal:</i>	Elin Säll, Jan Ählström.
<i>Belägenhet:</i>	Väg 859, Norrsunda och Hammarby socken, Sigtuna kommun, Stockholms län, Uppland.
<i>Ekonomisk karta:</i>	66G0GN Rosersberg–66G0GS Väsby (Sweref 99 TM).
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM.
<i>Koordinater:</i>	X6609331 Y663211–X6604431 Y664028.
<i>Höjdsystem:</i>	Ingen höjdmätning är gjord.
<i>Inmätningssmetod:</i>	GPS.
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Digitala fotografier (KM14098_01–08) slutförvaras hos ATA.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd omhändertogs.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Lokal	Markslag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Anmärkning	Anläggningar	Underlag
1	1	Höglänt, plattliknande gräsbevxen öppen mark.	12	0,2–0,4	Stenigt.	A1–4	Silt.
2	1	Höglänt, plattliknande gräsbevxen öppen mark.	14	0,3–0,45	Västra delen var störd, förekomst av sprängsten. Under majjorden i norra änden förekom ett äldre 0,15 meter tjockt odlingslager.	A5–6	Silt.
3	1	Höglänt, plattliknande gräsbevxen öppen mark.	14	0,4	Under majjorden vidtog ett äldre 0,15 meter tjock odlingslager.	A7	Silt.
4	1	Sydsluttning av plattliknande gräsbevxen öppen mark.	10	0,4	-	-	L.cra.
5	1	Sydsluttning av plattliknande gräsbevxen öppen mark.	12	0,4–0,55	-	-	L.cra.
6	2	Akermark, sydsluttning av höjd.	35	0,4	-	-	L.cra.
7	2	Akermark, sydsluttning av höjd.	28	0,4	-	A8	L.cra.
8	3	Svagt västsluttande gräsbevxen mark.	10	0,3	-	-	L.cra.
9	3	Svagt västsluttande gräsbevxen mark.	6	0,3	-	-	L.cra.
10	3	Aker, sydvästsluttning av höjdparti.	7	0,3–0,4	-	-	L.cra.
11	3	Aker, sydvästsluttning av höjdparti.	8	0,3	-	-	L.cra.
12	3	Aker, sydvästsluttning av höjdparti.	10	0,3	-	-	L.cra.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl. nr	Lokal	Schakt	Typ	Storlek, m	Form	Anmärkning
1	1	S1	Mörkfärgning	0,8	Oregelbunden	Grusig, omörd?
2	1	S1	Stolphal?	0,5	Rund	-
3	1	S1	Härd	0,8	Rund	-
4	1	S1	Stolphal	0,5	Rund	-
5	1	S2	Härd	0,5	Rund	Botten, fläckvis färgning.
6	1	S2	Härd	0,8×0,5	Oregelbunden	Västra delen störd.
7	1	S3	Härd	0,4	Rund	Rest, fläckvis färgning.
8	2	S7	Sotfläck/ rödbränd yta	0,4	Oregelbunden	-